

EDER BILLA

Eder-ederra egiaz euskal lurra, naizta geu euskaldunok konturatu barik, sarri-askotan. Mendiz, aranez, zugatz eta egazkiz beterik, alboan itxaso urduriz aberats, izadiz zoragarria da Euzkadi. Naiz eguzkiak dizdiz zeru-zear eta naiz euria ta txingorra laiño baltz ernal, nai-noiz dozu aundi ta guren euskal erria.

Ez luze ta ez zabal, ez gara lurrez aundi; baiña txiki onetan ba-dogu zer ikusi ta zer miretsi. Itxas-ertz ta lur-barru ainbat eder-gai, ez izadiak berak eskiñiak baka-rrik, baita euskaldunak gizaldietan zear bertan itxitako sorpen bikaiñak be. Eta gu, arloteok!, geure zerak itxita or zear joan oi gara, sarri geureak baiño obeak ez diranak, kanpoko edergaillu ta monumentuak ikuskatzeraz. Baiña nik sarri esana: "Ikus daigun lenengo etxekoa, ta gero miretsi-azoko kanpokoa". Etxea aurrenik, auzoa ondoren, zentzunak eskatzen.

Goikolexea.—Ederrak espiritua zabal-azten dauskulata, lengo zapatuan iru eder-zale, eder-giro naiez etxetik urten gintzazan, kotxe ariñ batean. Egun argi epelez Boroa ta Kortederra atzera itxiz, Larrabetzu'rako bidea artu genduan Erletxetan. Eta Larrabetzu beekoa laga ta Goikoan, Goiko Eleizalde'n gengoan igarri barik.

Baserri dotorez alai daukagun erritxo onek ba-dau guretzat eder-interesik, eleizeak batez be. Eleiza onek, bai, kanpotik arri eta morteru-meta, moltso ta mukurru aundia dan arren, barruz altxor galanta gordeten dausku: Lekeitio'koa ta auxe ditugu Bizkaia'n altara nagusiko egiturarik bikaiñenatarikoak.

Alan be ez gendun ikusi al izan; kanpotik eta barrutik barriztu-lanetan ebiltzan orduantxe eta sarrera atea itxita aurkitu gendun: ez eutsoen izten iñori sartzen. Kanpokaldetik ez dauka, ez leen ez orain, itxura atsegiña; baiña pertsonari be askotan, ez jako azalez baka-rrik, begiratu bear eritxia amoteko. Luzaro miretsiz egon gintzan normak, inguruak eta etxeak. Aurrez-aurre lengo abadetxea, gaur karmeldar moja batzuen egoitza; guztiz ondo ta txera aunditan artu genduezan oneik, euren otoiztegi, sala, areto, baratz ta beste leku apain-apaiñak erakutsiz.

Gaztelumendi.—Eta aurrera Morga-rako bidetik. Kilo-lometro bat edo, goratxoago, ezkerretik jo gendun Gaz-

telumendi'ranta. Bide egokia, zabal ta azpi onekoa. Baserri zuri, ondo apainduak ezker-eskuma. Piñadiak aurrez-aurre, eta emendik kiribilduta doan bidearen amaian, au da, Gaztelumendi'n, Gomutagarri edo monumentu bat, azken gerratean bertan izan ziran gorabera ta istilluengaitik jasotakoa: oroigallu onen azpiraiño eltzen zan saltzaille izandako batek zuzendu eban "Burdíñez-ko Gerrikoa". Emendik errez izan jaken sakaka etozanai sarkalderako bidea egitea. Zut-zut dago gerra ostetxoan eregi zan agiri au.

Aretxabalagana.—Barrero, begiak eta biotza ederrez asetu ondoren, Larrabetzu'tik Morgara'ko bidera. Ona, aurrez-aurre, Zornotzaldea ta ezkererago Bizkargi, niretzat beti alai. Ezkerretik gorantza, zearka-mearka, kotxea pizkat arnas estuka, toki garai ta zabalean geratu gara. Goian Bizkargi metro gitxira; baserri batzuk itxas-aldetik; urak zatika doaz Ibaizabalera ta Butroi ibaira. Leku egoki, aizetsu ta osasunerako ona, begien ase-betegarri.

Antxiña baten, Lar Lauko baserritarrak ementxe alkartzen ziran, oitura ebenez, euren artu-emon, gauza ta istilluak konpondu ta erabagiteko. Aspaldiko bateko areitz ospe aundiko bat egoan bertan, eta onen adarpean egin oi ziran legezko batzarrak. Gaztelako erregeak be, Gernika'ko Arbolapean, gure oitura ta legeak gorde ta zainduko ebezala zin-egiten etorten ziranean, lenengo Goikolejea'ko eleizan eta gero ementxe geratzen zairan, euren zeremoniak burutzeko.

Areitz ospatua, lengo mendearen azkenerantza, baserriar zikoitzen batek urrean, aizkora biurria odoan ezarri ta sutarako bota euskun. Aren lorratzik ez da agiri gaur.

Gerekiz.—Beerantz arturik, or Morga'ko Andra Mari, oso garbi ta pinpirin. Ezkerretik, ementxe artzen da beerago dagoan Meakaur'era be. Eta minutu asko barik, or daukagu Gerekiz. Bide gurutzea nunbait: Mungi ta Fruiz'tik gora Muxika ta Gernika'ra doana, ta ezkerretik Errigoiti'ra ta eskumatik Bizkargi azpiko auzune lerdan baterakoa. Ementxe daukagu aurrez-aurre, gaur arri-pillo ta sasi-moltzo besterik ez dan entxiña bateko Gerekiz-ko ermitea, Estaban donearen izanekoa. Edestian zabal dabillena. 1770'an barriztatua izan zan eremita au, eta oiñarriak ateratean bertan idazkun latiñezko batzuk eukezan arriak idoro ebezan, gaur Bilboko

UDALDIA

museuan dagozanak, istorireko balio aundikoak. Azkenengo gerratean zuzitu eben baseliza ori be, eta or dago oraindik, barregarri, iñok eskurik ipiñi ez dautso-la. Ainbat kritika zorrotz egin genduan guk berari begira ta begira.

Gero bertan, jatetxe eder eta arduraz jantzitako baten ondotik zear, Errigoiti'rako bidean jarri giñean. Gora ta beera, piñu arteetan barna, eleiz-torrea urriñetik ikusten genduala, or Errigoiti, parroki ingurua, areitz eta arte zabal jagiz ederto jantzia.

Gu oartu ginduzuneko bertako serora agurtzera urreratu jakon, oso txeratsu. Eleizea zabaldu ta oso-osorik erakutsi euskun barrua. Eleizetako serorakaitik zer asko esan oi doguzan arren, ba-dira benetan biotz oneko txalogarriak be. Orrelaxe Errigoitikoa. Eleizea zeatzasun guztiz erakutsi ondoren, sakristi ondoko "santua", kristalezko kutxa dotore baten barruan antxiña-antxiñatik bertan daukien gorpu momituari begira begira luzaro egon gintzazan.

Bizkaigana.—Errigoiti'k ba-dauka auzune lerdan baserri askoz betea be. Orrantza zuzendu gu. Ez dago bide-arlo luzea. Eleizea ta inguruak dotore ez diran arren, bai ostera inguruko baserriak, landaz, soloz ta etxe aundi ondo zainduz.

Urrats bi geiago ta or muiño tontor biribilla, egoteko aurretik mailladi leunaz. Gain-gaintxoan ermita bat; sartu gara barrura, oraintxu barriztuta, txukun dagoenera: au be monumentua dogu itxura danez, ez bait dauka santurik, ez altararik. Gerra aldian emen egon ei zan Franko, aurrez-aurreko Sollube'ko txapar arteko alderdi bietan gogor burukatu genduala: an nintzan ni Arrieta gaiñean.

Lumo.—Leku zoragarria dozu Bizkaigana. Zeozergaitik daroa izan au, Bizkaiaren lepo ba'litz legez; Bizkai erdia, bai, Gipuzkoa zati zabala ta Kantauri osoa ikusi daikegu bertatik. Guk, ordua bizkor ebillela-ta, toki oni ta birako baserri lirain atsegingarriai agur gozoa egiñik, Gernika-rako bidea artu genduan.

Beeraiño jatsi giñanean, guretariko batek: "Or goian ez ete daukagu Lumo!" —Bai, eta zer? —guk ari—; ez

ete zara egundo bertan izan? —Ez ba! —arek. Eta guk: —Goazen ara!

Eta beste barik arako bidean gengoan. Aldatz-gora dagolarik be, ez da bide luzea. Oiñez egin oi dabe gernikar askok, baita gernikar ez diranak be bernak erabilili nai dabezanak. Begiai betea ta poza biotzari ekarri nai izan ezker, merezi dau ara igotea. Balkoi ederederra dozu eleiz-osteko begira-tokitizat oraintsu jarritakoa. Bizkargi, Oiz, Santa Eufemia, Ereñozar, Atxerre, Izaro, ta inguruetako mendiño ondartzta ta abar, ezin obeto ikus-mende jarten jatzuz.

Sei mutil gazte agurtu genduzan emen, urrenge egunean Lurgorri'n jokatu zan Futbol partidurako txartel luze-zabal bat koloretuten. —Zergaitik emen —nik itandu— Eta eurak: —Toki baketsua ta ederra dalako au!

Arantza bat?—Ez, poz geiegi ez da ona. Pozaren ondoren laster izan oi kezka ta naigaberen bat. Arantzak dabez larrosak. Gu eder-billa, edo obeto, eder-ikerrean genbiltzan; eder-arloak arantzarik ez dauala-koan ibilli be. Baiña ba ditu.

Gernika'n daukagu guk Areitz bat, Arbola bedein-katua, J.M. Iparragirre'k abestu ebanez, "Euskaldun artean / guztiz maitatua". Eta guretzat pekatu da, andik igarotetan, a ikusi ta agurtu bage, alde egitea. Batzar-Etxerantz zuzendu giñan, Lumo'tik jastean. Eta ementxe geunkan zain arantza. Ara ingurura giñanean, Ertzain batek aurea artu ta bidean okerra egin gendula esan euskun arpegi-illun. Guk euskeraz erantzun geuntson. Eta arek euskerarik ez jakin. Or arek sartu euskun arantza.

Gero etxerarte auxe izan zan "eder-billa" goiz osoan ibilli gintzazan autu-gaia: "Zergaitik euskeraz kargu ofiziala dauken guztiok?". Aginduta ez ete dago? Zetarako agindu ez betetako? Noizarte olan burla egiten gure izkuntzari? Goiko ta beeko, danak ez ete dabiltz gure erria engañetan? Ba-gara ala ez ete gara? Beti ete gure izkuntza ta euskaldunak, papaotzat artzen?

Egia esan kexa zabal orren arantza oraindik ez jaku uxatu.

AITA ONAINDIA